

Усюк Тетяна Вікторівна,*аспірант кафедри менеджменту ЗЕД**Житомирського національного агроекологічного університету*

ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті подано результати дослідження щодо визначення сучасних інституційних детермінантів у розвитку сільського підприємництва. Досліджено основні параметри множинного кореляційно-регресійного аналізу для дослідження впливу інституційних чинників на економічний стан підприємницьких структур. Обґрунтовано основні заходи створення сприятливого інституційного середовища розвитку сільського підприємництва.

Ключові слова: інститут, інституційні детермінанти, інституція, кореляційно-регресійний аналіз, модель, розвиток, сільське підприємництво.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення сільського підприємництва є головним чинником відродження сільської економіки та самобутності українського села, зокрема. Водночас, ефективність підприємницьких структур унеможливується через складність умов посттрансформаційного періоду та неспроможності інституційних упроваджень держави сприяти рівноправному їх розвитку. Для зменшення впливу інституційних бар'єрів у розвитку сільського підприємництва обов'язковим є врахування існуючих законодавчих, економічних, політичних, суспільних канонів, вимог та обмежень. Зазначенні складові інституційного середовища, з одного боку, можуть підвищувати ефективність підприємницької діяльності; з іншого – сприяти виникненню опортуністичної поведінки суб'єктів підприємництва при укладанні контрактів або виконанні обумовлених договорів.

На сучасному етапі розвитку в умовах формування інституційного середовища керівники підприємницьких структур при плануванні діяльності повинні враховувати дію інституційних детермінантів, які можуть як сприяти розвитку, так й істотно його знижувати. Відтак саме взаємоузгодженість екстернальних (формальних) інституцій з інтернальними (неформальними) інституційними елементами дозволить покращити умови розвитку підприємництва та підвищити економічну ефективність суб'єктів господарювання, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних умов та особливостей формування інституційного середовища розвитку сільського підприємництва набувають все більшої актуальності. Досить вагомими в обґрунтуванні сучасних умов розвитку підприємницької ініціативи на сільських територіях є наукові праці таких вчених, як: В. Збарський [5], М. Костриця [6], М. Маніліч [1], М. Малік та О. Шпикуляк [7]. Водночас варто зазначити, що наукові праці прихильників інституціональної теорії – Ю. Коваленко [3], О. Ковальнової [8], О. Матвійчука [4] та ін. – здебільшого ґрунтуються на визначенні формалізованого впливу інституційних складових на функціонування аграрного сектора в цілому.

Виділення не вирішених раніше питань, що є частиною загальної проблеми. Вагомість результатів, отриманих від проведених досліджень, не піддається сумнівам. Однак, зважаючи на ситуацію, пов'язану з частою зміною «правил гри» на ринку, а також враховуючи процеси формування інституційного середовища, виникла нагальна потреба в проведенні докладного наукового дослідження.

Мета статті полягає у визначенні впливу інституцій та інститутів на розвиток сільського підприємництва та обґрунтування на цій основі напрямів подолання бар'єрів інституційного характеру задля формування стратегічних орієнтирів зміцнення економічного стану підприємницьких структур.

Викладення основного матеріалу дослідження. Умовою ефективного становлення та розвитку сільського підприємництва є створення такого інституційного підґрунтя, яке б дозволило не лише ефективно використовувати потенціал підприємницьких структур, але й істотно його поліпшувати. Інституційне середовище розвитку підприємництва в сільській місцевості в більш конкретизованому вигляді варто розглядати як інфраструктуру, що покликана сприяти ефективній виробничій діяльності, швидкому товарообміну, формуванню позитивного іміджу підприємства та використанню інноваційних розробок у господарській діяльності. Інституційні засади розвитку сільського підприємництва формуються з груп інститутів та регламентованих ними інституцій (рис. 1).

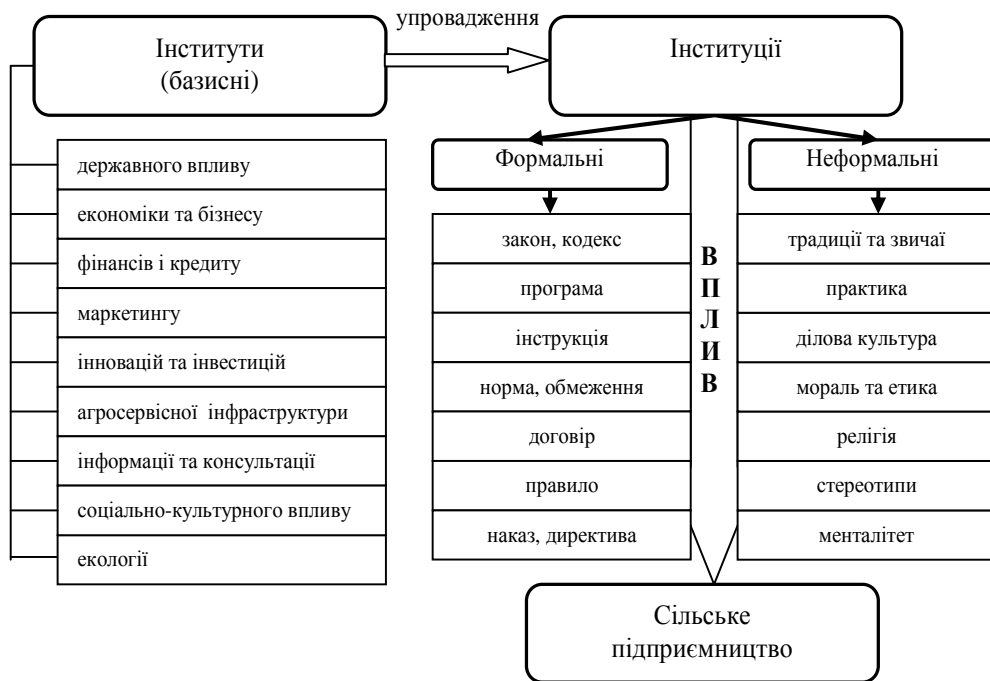

Рисунок 1 – Класифікація інститутів та інституцій безпосереднього впливу на розвиток сільського підприємництва, (складено автором)

Формування інституційних засад розвитку сільського підприємництва передбачає свободу здійснення підприємницької діяльності, вільний вибір організаційно-правової форми господарювання, інноваційну спрямованість, соціальний і культурний розвиток, забезпечення сприятливого політичного, законодавчого та інвестиційного клімату (рис. 2).

Рисунок 2 – Інституційні передумови розвитку сільського підприємництва, (розроблено автором)

Основні проблеми оцінки інституційного середовища розвитку сільського підприємництва пов'язані з обмеженою кількістю статистичної інформації. Незначні масштаби даних не дають змоги повною мірою оцінити вплив інституцій та інститутів на розвиток і функціонування підприємницьких формувань, а також визначити взаємозв'язок між ними. Інституційний аналіз підприємницької діяльності базується на використанні методик, розроблених відомими міжнародними агентствами та фундаціями: *Transparency*, *Weforum*, *Doingbusiness*, *Freedomhouse*, *Heritage Foundation*, *Worldbank*, *EBRD* та *GEM*, використання яких дає змогу більш детально проаналізувати показники-індикатори розвитку підприємництва, оцінити стан його розвитку на національному та міжнародному рівнях. Серед них такі, як: кількість відкритих підприємств, офіційне працевлаштування найманих працівників, реєстрація прав власності, сплата податків, отримання інвестицій та захист прав інвесторів, укладення договорів і злиття підприємств. За отриманими результатами, кожна з країн повинна самостійно обирати, які заходи з регулювання підприємницької діяльності їй краще прийняти для забезпечення успішного розвитку держави в цілому.

Однак зазначені методики не дають змоги визначити інституційні детермінанти розвитку підприємництва в сільській місцевості та обґрунтувати на цій основі інноваційні напрями подальшого функціонування кожної зі структур. Тому для оцінки впливу зазначених чинників використано метод побудови багатовимірної кореляційно-регресійної моделі та результати соціологічного опитування.

До анкетування було залучено 155 керівників сільських підприємницьких структур Житомирської області. Розроблена анкета містила низку питань стосовно визначення інституційних засад розвитку сільського підприємництва, у межах якої респондентам запропоновано оцінити вплив чинників інституційного середовища на економічний стан підприємств та проранжувати детермінанти інституційного впливу на розвиток

Т.В. Усюк. Інституційні детермінанти розвитку сільського підприємництва

підприємств за ступенем їх значущості від 1 до 10 (при цьому значення найбільш впливового чинника необхідно було оцінити в 10 балів, найменш впливового – в 1 бал) (табл. 1).

Таблиця 1 – Оцінка економічного стану Вашого підприємства та визначення ступеня впливу основних інституційних детермінантів на його розвиток, (власні дослідження)

Оцінка економічного стану підприємства	Бальна оцінка чинників інституційного середовища (від 1 до 10)	Детермінант інституційного впливу
5 – успішний		Доступ до інформаційно-консультаційних послуг
		Законодавчі новації уряду
		Фінансово-кредитне забезпечення
4 – стабільний		Тінізація доходів
		Випадки хабарництва при отриманні дозвільних документів
3 – задовільний		Державна підтримка
		Економічна свобода та вільний вибір напрямів господарювання
2 – проблемний		Трансакційні витрати
		Порушення ринкових правил гри
1 – незадовільний		Невизначеність політичної та соціально-економічної ситуації

При цьому варто зазначити, що для кожного значення y було розраховано значущість факторних ознак (x) відповідно до їх впливу на економічний стан. На основі отриманих результатів побудовано матрицю вихідних даних для проведення множинного кореляційно-регресійного аналізу щодо визначення впливу інституційних чинників на економічний стан підприємницьких структур у Житомирській області (табл. 2).

Таблиця 2 – Результати багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу

Показники	y	Факторні ознаки (x_i) ¹					
		x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
Середні значення	2,6194	0,9957	0,6805	0,8555	0,8487	0,6259	0,5651
Парні коефіцієнти кореляції, r_{yx_i}		0,5279	0,4883	0,5092	0,4820	0,5632	0,4948
Середні квадратичні відхилення, σ_i	1,3877	1,0730	0,8095	1,0573	0,9196	0,5622	0,6510
B -коефіцієнт, β_i		0,4082	0,2849	0,3880	0,3194	0,2282	0,2321
Коефіцієнти еластичності, E_i		0,2007	0,1269	0,1663	0,1562	0,1346	0,1067

Примітки: ¹ – x_1 – законодавчі новації уряду; x_2 – фінансово-кредитне забезпечення; x_3 – державна підтримка; x_4 – економічна свобода і вільний вибір напрямів господарювання; x_5 – трансакційні витрати; x_6 – ринкові «правила гри»

Ураховуючи значну кількість факторних ознак та суб'єктивність у відповідях респондентів, модель перевірено на мультиколінеарність, використовуючи алгоритм Фаррара-Глобера. Здійснивши необхідну кількість ітерацій виявлено наявність лінійної залежності між факторами, тому було вилучено ті з них, які істотно викривляють модель. На основі аналізу показників тісноти зв'язку, виявлено, що між результативною та факторними ознаками існує середній зв'язок, тобто отримані значення парних коефіцієнтів кореляції знаходяться в межах нерівності: $0,3 < r_{yxi} < 0,6$ (табл. 3).

Таблиця 3 – Параметри багатофакторної кореляційно-регресійної залежності

Параметр	a_6	a_5	a_4	a_3	a_2	a_1	a_0
a_i	0,4688	0,7263	0,3139	0,3552	0,4727	0,3815	0,6280
$\mu(a_i)$	0,0842	0,0976	0,0591	0,0513	0,0679	0,0523	0,0960
R^2	0,8030	0,6283	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д
F -розр	100,5447	148,0000	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д
	238,1231	58,4188	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д

Аналізуючи параметри кореляційно-регресійної моделі встановлено, що економічний стан підприємницьких структур на 80,3% залежить від зазначених інституційних детермінантів і 19,7% – від інших неврахованих факторів. Адекватність отриманих результатів підтверджується переважанням фактичного значення F -критерію над табличним. Значний вплив на економічний стан підприємницьких формувань здійснює зменшення трансакційних витрат ($a_5 = 0,7263$). При плануванні діяльності та впровадженні інноваційних технологій сільським підприємцям необхідно також враховувати дію таких чинників, як законодавчі новації уряду, «правила гри» на ринку і особливості формування фінансово-кредитного забезпечення підприємства. Так, поліпшення інституційного середовища розвитку сільського підприємництва на 1 бал сприяє підвищенню оцінки економічного стану підприємства на 2,7 бала в цілому.

Таким чином, рівняння багатофакторної кореляційно-регресійної залежності економічного стану підприємницьких структур від детермінантів інституційного впливу набере такого вигляду:

$$y_x = 0,6280 + 0,3815 \cdot x_1 + 0,4724 \cdot x_2 + 0,3552 \cdot x_3 + 0,3139 \cdot x_4 + 0,7263 \cdot x_5 + 0,4688 \cdot x_6. \quad (1)$$

Розкладання загального обсягу варіації оцінки економічного стану підприємницьких структур на варіацію включених до моделі факторів має досить важливе значення у визначенні резервів приросту. Найбільші резерви закладені в зменшенні негативного впливу урядових інституцій. Також при зміні на одне середньоквадратичне відхилення відсотка державної підтримки економічний стан підприємства зміниться на 0,39 від свого квадратичного відхилення.

Аналізуючи коефіцієнти еластичності, встановлено, що покращення на 1% законодавчої бази для розвитку підприємницьких структур сприятиме поліпшенню економічного стану підприємств на 0,2007%, державної підтримки – на 0,1663%, економічної свободи та вільного вибору напрямів господарювання – на 0,1562% та ін.

На особливу увагу заслуговують часткові коефіцієнти детермінації, які розраховано з метою визначення оцінки частки кожного фактора в загальному обсязі варіації (табл. 4).

Таблиця 4 – Розкладання загального обсягу варіації економічного стану підприємницьких структур за факторами інституційного впливу

Показник (фактор)	Парний коефіцієнт кореляції	β -коефіцієнт	Обсяг впливу кожного фактора, %	Частка впливу кожного фактора
x_i	r_{yx_i}	β_i	$r_{yx_i} \beta_i$	$r_{yx_i} \beta_i / R^2$
x_1 – законодавчі новації уряду	0,5279	0,4082	21,5	0,25
x_2 – фінансово-кредитне забезпечення	0,4883	0,2849	13,9	0,16
x_3 – державна підтримка	0,5092	0,3880	19,8	0,23
x_4 – економічна свобода і вільний вибір напрямів господарювання	0,482	0,3194	15,4	0,18
x_5 – зменшення трансакційних витрат	0,5632	0,2282	12,9	0,15
x_6 – ринкові «правила гри»	0,4948	0,2321	11,5	0,13
Разом	x	x	94,9	1,08

Отже, із 94,9% загального коливання економічного стану підприємств 21,5% пояснюється зміною законодавчої політики уряду у сфері регулювання підприємницької діяльності; 19,8% – наданням державної підтримки на розвиток діяльності; 15,4% – економічною свободою підприємців і вільним вибором напрямів господарювання; 13,9% – рівнем фінансово-кредитного забезпечення та ін.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, застосування описаних методологічних підходів щодо визначення впливу інституційних детермінантів на розвиток сільського підприємництва дозволило провести комплексний аналіз основних проблем його функціонування. Відповідно до результатів дослідження найсприятливішими детермінантами впливу на економічний стан підприємницьких структур необхідно вважати зменшення трансакційних витрат, сприятливе законодавче поле та підтримку сільських підприємців з боку держави. **Подальші дослідження** варто зорієнтувати в напрямку пошуку обґрунтованого інституційного механізму, що сприятиме підвищенню ефективності розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості. Розроблення на цій основі інноваційних методів управління сільськими підприємницькими структурами дозволить знівелювати дію інституційних «пасток».

1. Маниліч М.І. Методика оцінки мезоінституційного середовища в контексті євроінтеграції / [Електронний ресурс] / М.І. Маниліч, А.Д. Ворошан. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2009_5/2.Metodyka%20otsinky%20mezoinstitutionalnogo%20seredovyshcha.pdf.

2. Мармоза А.Т. Методичні рекомендації щодо застосування кореляційно-регресійного аналізу в курсовому та дипломному проектуванні та наукових дослідженнях / А.Т. Мармоза, С.В. Чугаєвська. – Житомир : Вид-во Державного агроєкологічного університету, 2004. – 34 с.

3. Коваленко Ю.М. Можливості і межі інституціоналізму як дослідницької програми / Ю.М. Коваленко // Зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 115-126.

4. Матвійчук О.В. Інституціональні чинники як першооснова сталого розвитку національної економіки України [Електронний ресурс] / О.В. Матвійчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tmm/2011_36/12.pdf.

5. Збарський В.К. Теоретичні аспекти підприємництва / В.К. Збарський, П.К. Канінський // Вісник СНАУ. Серія «Фінанси і кредит». – 2009. – № 1. – С. 171-177.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

6. Костриця М.М. Розвиток підприємництва як інституційний чинник підвищення національної конкурентоспроможності / М.М. Костриця // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 48-51.
7. Малік М.Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 3-10.
8. Ковальова О.В. Інституційні форми організації управління розвитком аграрного сектора / [Електронний ресурс] / О.В. Ковальова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vpdaa/2012_4/121.pdf.
9. Furubotn E.G. Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics (Economics, Cognition, and Society) / E.G. Furubotn, R. Richter. – MI : University of Michigan Press, 2005. – 672 p.
10. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action / E.Ostrom. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 276 p.
11. Worldwide Governance Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp.

Т.В. Усюк, аспірант кафедри менеджмента ВЕД Житомирського національного агроекологічного університета

Институциональные детерминанты развития сельского предпринимательства

В статье представлены результаты исследования по определению современных институциональных детерминантов в развитии сельского предпринимательства. Исследованы основные параметры множественного корреляционно-регрессионного анализа для исследования влияния институциональных факторов на экономическое положение предпринимательских структур. Обоснованы основные мероприятия создания благоприятной институциональной среды развития сельского предпринимательства.

Ключевые слова: институт, институциональные детерминанты, институт, корреляционно-регрессионный анализ, модель, развитие, сельское предпринимательство.

T.V. Usyuk, PhD student of the Department of International Management of Zhytomyr National Agroecological University

Institutional determiners of rural entrepreneurship development

The aim of the article. The paper presents the research results that specify current institutional determinants in rural entrepreneurship development. The establishment of rural entrepreneurship is a key factor in rural economy revival, as well as, Ukrainian identity in particular. To reduce the impact of institutional barriers in business development, mandatory would be to consider the existing legal, economic, political, social canons, requirements and regulations. On the one hand, the components hereof will increase business efficiency, and on the other hand they will contribute to opportunistic behavior of economic agents when signing contracts or executing them. Therefore, coordination of external (formal) institutions and internal (informal) institutional elements will improve the conditions for entrepreneurship development and rise business economic efficiency in particular. The article is aimed at determining institutional impact on the development of rural entrepreneurship and justification of areas in order to overcome barriers of institutional character to form strategic goals of strengthening economic business performance.

The results of the analysis. The paper highlights basic premise for creating institutional framework of rural entrepreneurship. It is proposed to consider institutional entrepreneurship environment in rural areas as a specific infrastructure designed to facilitate efficient operations, rapid product turnover, company positive image formation and innovation implementation in economic activity. The main problems of institutional environment in assessing rural entrepreneurship are associated with a limited amount of statistic information. The existing methods do not allow determining of entrepreneurship institutional determinants in rural areas or on that basis to justify innovative directions for each structure further operation. Therefore, the author proposes to use a method of constructing multicorrelation-regression model and poll results. Analyzing the parameters of correlation-regression model it was determined that business economic situation 80,3% depends on these institutional determinants and 19,7% on other undetermined factors. When planning and implementing innovative technologies, rural

entrepreneurs must also take into account the effect of such factors as legal government innovation, the amount of transaction costs, «the rules of the game» in the market, as well as, the formation of company financial and credit supply. The author found the major reserves for business improvement that mark the reduction of negative impact of government institutions.

Conclusions and directions of further researches. Thus, the implementation of highlighted methodological approaches to estimating the impact of institutional determinants of rural entrepreneurship development allowed conducting a comprehensive analysis of the major problems in operation. The research results prove that the most favorable determinants of economic impact on state businesses should be considered the transaction cost reduction, proper legislation and support of rural entrepreneurs from the state. The prospects for future research should be oriented towards finding a reasonable institutional mechanism that will improve the efficiency of business activities in rural areas. The development of the innovation management methods of rural entrepreneurship structures will balance the effect of institutional «traps».

Keywords: institute, institutional determinants institution, correlation and regression analysis, model development, rural entrepreneurship.

1. Manylich, M.I. (2009). *Metodyka otsinky mezoinstytutsiinoho seredovyscha v konteksti yevrointehratsii [Methods of assessing mezoinstitutional environment in the context of European integration]*. Retrived from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zpen/2009_5/2.Metodyka%20otsinky%20mezoinstytutsionalnogo%20seredovyscha.pdf [in Ukrainian].

2. Marmoza, A.T. (2004). *Metodychni rekomendatsii shchodo zastosuvannia koreliatsiino-rehresiinoho analizu v kursovomu ta dyplomnomu proektuvanni ta naukovykh doslidzhenniakh [Methodical recommendations for the use of correlation and regressive analysis course and diploma design and research]*. Zhytomyr: State Agroecological University [in Ukrainian].

3. Kovalenko, Yu.M. (2009). *Mozhlyvosti i mezhi instytutsionalizmu yak doslidnytskoi prohramy [Possibilities and limits of institutionalism as a research program]*. *Zb. nauk. pr. Nats. un-tu derzh. podatkovoi sluzhby Ukrainy – Scientific Papers of the State Tax Service of Ukraine* [in Ukrainian].

4. Matviichuk, O.V. (2011). *Instytutsionalni chynnyky yak pershoosnova staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Institutional factors as a fundamental principle of sustainable development of the national economy of Ukraine]*. Retrived from http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tmm/2011_36/12.pdf [in Ukrainian].

5. Zbarskyi, V.K. (2009). *Teoretychni aspekty pidpriemnytstva [The theoretical aspects of business]*. *Visnyk SNAU. Seriiia «Finansy i kredyt» – Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series «Finance and Credit»* [in Ukrainian].

6. Kostytsia, M.M. (2011). *Rozvytok pidpriemnytstva yak instytutsiinyi chynnyk pidvyshchennia natsionalnoi konkurentospromozhnosti [Development of institutional entrepreneurship as a factor of increasing of national competitiveness]*. *Visnyk ZhDTU – Bulletin Zhytomyr State Technological University* [in Ukrainian].

7. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H. (2006). *Rozvytok pidpriemnytstva v aharnomu sektori ekonomiky [Entrepreneurship development in the agricultural sector]*. *Ekonomika APK – Economics of APK* [in Ukrainian].

8. Kovalova, O.V. (2012). *Instytutsiini formy orhanizatsii upravlinnia rozvytkom aharnoho sektora [The institutional forms of management development of the agricultural sector]*. Retrived from http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vpdaa/2012_4/121.pdf [in Ukrainian].

9. Furubotn, E.G. (2005). *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics (Economics, Cognition, and Society)*. MI: University of Michigan Press [in English].

10. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

11. *Worldwide Governance Indicators*. Retrived from: http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp [in English].

Отримано 06.09.2013 р.